

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

IBE *entuzjaści
edukacji*

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

RAPORT TEMATYCZNY Z BADANIA

Diagnoza zapotrzebowania dyrektorów szkół na wyniki badań i inne informacje przydatne w kierowaniu szkołą

Warszawa, kwiecień 2012

Autorzy:
Zespół Współpracy Krajowej i Zagranicznej

Wydawca:
Instytut Badań Edukacyjnych
ul. Górczewska 8
01-180 Warszawa
tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

© Copyright by: *Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2011*

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach projektu: *Badanie jakości i efektywności edukacji oraz instytucjonalizacja zaplecza badawczego*

Egzemplarz bezpłatny

1. Spis treści

1. Cele badania	4
2. Metoda badania	4
3. Główne wyniki	5
3.1. Zapotrzebowanie na informacje.....	5
3.2. Ocena badań edukacyjnych	11
4. Podsumowanie	18

2. Cele badania

Jednym z istotnych zadań Instytutu Badań Edukacyjnych jest promowanie wykorzystywania badań edukacyjnych oraz upowszechnianie rezultatów prac badawczych w środowiskach oświatowych. Dla osiągnięcia tych celów kluczową kwestią jest rozpoznanie zapotrzebowania na badania i na informacje z zakresu edukacji, a także sposobów wykorzystania wyników badań przez przedstawicieli określonych grup – między innymi dyrektorów szkół. Z tego względu na zlecenie IBE przeprowadzono *Diagnozę zapotrzebowania dyrektorów szkół – badanie zapotrzebowania na wyniki badań i inne informacje przydatne w kierowaniu szkołą*.

Podstawowe cele badania to:

- identyfikacja głównych obszarów postrzeganych przez dyrektorów szkół jako problemowe, w tym zwłaszcza związanych z jakością edukacji i oceną jakości pracy szkół,
- określenie obszarów, w których dyrektorom są potrzebne wyniki badań i inne informacje,
- rozpoznanie, w jaki sposób dyrektorzy szkół postrzegają i wykorzystują w szkołach wyniki i dane pochodzące z badań edukacyjnych,
- określenie zakresu, źródeł i sposobów pozyskiwania informacji przez dyrektorów szkół.

Badanie przeprowadzono we współpracy z Ogólnopolskim Stowarzyszeniem Kadry Kierowniczej Oświaty (OSKKO).

3. Metoda badania

Badanie prowadzono w dwóch etapach, z wykorzystaniem zarówno jakościowych, jak i ilościowych technik badawczych.

W pierwszym etapie – w październiku i listopadzie 2011 roku – przeprowadzonych zostało 12 zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI – *Focus Group Interview*) z dyrektorami publicznych szkół podstawowych (3 FGI), gimnazjów (3 FGI) i szkół ponadgimnazjalnych (licea ogólnokształcące – 2 FGI, technika – 2 FGI, zasadnicze szkoły zawodowe – 2 FGI). Wywiady przeprowadzono w 7 różnych regionach kraju, w sumie wzięło w nich udział 85 osób. Respondentami byli dyrektorzy o różnym stażu pracy oraz kierujący szkołami znajdującymi się w miejscowościach o zróżnicowanej wielkości.

Drugi etap – badanie ilościowe – prowadzony był w listopadzie i grudniu 2011 roku. Zrealizowano 500 bezpośrednich wywiadów kwestionariuszowych (technika CAPI – *Computer Assisted Personal Interviewing*) na ogólnopolskiej, losowo-warstwowej próbie szkół publicznych. Wywiady przeprowadzono z dyrektorami szkół w całej Polsce (szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne).

W niniejszym opracowaniu przedstawiamy główne wyniki odnoszące się do dwóch kluczowych obszarów badawczych – zapotrzebowania informacyjnego dyrektorów oraz stosunku dyrektorów do badań edukacyjnych, w tym także do badań prowadzonych w szkole. Wykonawcą badania było PBS DGA Sp. z o.o.

4. Główne wyniki

3.1. Zapotrzebowanie na informacje

Wyniki badania jakościowego pokazały, że zarządzanie szkołą wymaga korzystania z bardzo wielu źródeł informacji – począwszy od informacji zdobywanych drogą formalną od innych instytucji systemu edukacji, poprzez konsultacje z innymi dyrektorami szkół, korzystanie z różnego rodzaju odpłatnych portali informacyjnych i specjalistycznych, skończywszy na samodzielnym poszukiwaniu informacji. Poszukiwanie informacji odbywa się przede wszystkim pod kątem rozwiązywania pojawiających się problemów i reagowania w nowych, nieznanych wcześniej sytuacjach. Zinstytucjonalizowanych form poszukiwania informacji najczęściej brak.

Dyrektorzy deklarują największe zapotrzebowanie na informacje związane z zarządzaniem szkołą – obejmuje ono takie kwestie jak: prawo oświatowe, prawo pracy, sprawy kadrowe związane m.in. z zapisami Karty nauczyciela, kwestie finansowe, kwestie związane z zapewnianiem odpowiedniej infrastruktury i bezpieczeństwa w szkole czy procedury kontrolne i nadzór pedagogiczny. Jest to obszar, który był jednocześnie wskazywany przez dyrektorów jako sprawiający najwięcej trudności w codziennej pracy.

Dyrektorzy zgłaszali, że potrzebne jest im wsparcie w zakresie rozwoju umiejętności i wiedzy dotyczących zarządzania kadrą w szkole oraz budowania relacji z kadrą, rodzicami oraz innymi instytucjami systemu edukacji. Dyrektorzy szkół ponadgimnazjalnych wskazywali również na kwestię budowania i prowadzenia współpracy z pracodawcami.

W odniesieniu do spraw dydaktycznych dyrektorzy podkreślali, że potrzebują dodatkowych, zewnętrznych informacji przede wszystkim odnoszących się do nowej podstawy programowej – głównie praktycznych rozwiązań dotyczących organizacji pracy zgodnie z podstawą programową i narzędzi dydaktycznych. Kwestią budzącą wątpliwości jest także indywidualizacja kształcenia, metody pracy z dzieckiem zdolnym oraz kwestie odnoszące się do organizacji egzaminów zewnętrznych (egzamin gimnazjalisty, matury, egzaminy zawodowe).

Jeżeli chodzi o procesy wychowawcze, dyrektorzy deklarowali potrzebę wsparcia informacyjnego w zakresie nowych problemów wychowawczych, które pojawiają się w szkołach, jak również skutecznych form wspierania uczniów z trudnych środowisk, form pomocy społecznej, w szczególności także praktycznych rozwiązań z zakresu realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Kadrze kierowniczej szkół brakuje różnego typu informacji z poziomu lokalnego i regionalnego, kluczowych z perspektywy kształtowania oferty szkoły tj. np. znajomości potrzeb i aspiracji edukacyjnych dzieci i młodzieży, zapotrzebowania na rynku pracy, informacji na temat losów absolwentów.

Dyrektorzy zwracają uwagę na nadmiar informacji i źródeł informacji oraz na ich niską jakość (szczególnie problematyczna jest jakość oferowanych szkołom i nauczycielom kursów i szkoleń). W niektórych przypadkach potrzebna byłaby pomoc w odpowiedniej ocenie np. podręczników czy materiałów dydaktycznych. Za bardzo przydatne uznali dyrektorzy stworzenie ogólnodostępnego centrum informacyjnego dla dyrektorów szkół, które ułatwiłoby dostęp do stale aktualizowanych, rzetelnych informacji np. o zmieniających się przepisach.

Dyrektorzy starają się przezwyciężyć swego rodzaju chaos informacyjny, sięgając przede wszystkim do zaufanych źródeł danych. Ponadto przywiązani są do tych źródeł, z których udaje im się szybko uzyskać informacje i są one gotowe do zastosowania w praktyce z instrukcją użycia w danym kontekście. Stąd też jednym z najbardziej cenionych źródeł informacji są kontakty nieformalne – rozmowy z zaprzyjaźnionymi koleżankami/kolegami dyrektorami. Dużą popularnością cieszą się także fora internetowe.

Problematyczne dla części dyrektorów jest niewystarczające ich zdaniem wsparcie informacyjno-doradcze ze strony organów nadzoru i organu prowadzącego, brak wsparcia metodycznego, stałej współpracy z przedstawicielem kuratorium. Podkreślane jest jednocześnie ogromne znaczenie spotkań w gronie dyrektorów czy wizyt w innych szkołach. Zdaniem dyrektorów obecnie za mało jest tego typu zinstytucjonalizowanych form pozwalających na wymianę informacji i doświadczeń, funkcjonujących sieci współpracy pomiędzy dyrektorami. Częściowo tę funkcję wypełniają fora internetowe. Wielu dyrektorów pozytywnie wspomina działania niegdyś podejmowane w tym zakresie przez kuratoria oświaty (np. różnego rodzaju formy wizyt studyjnych w innych szkołach, spotkania dla dyrektorów).

Wyniki badania ilościowego pozwoliły natomiast na pokazanie częstotliwości wykorzystywania informacji zewnętrznych z różnych obszarów (por. tabela nr 1.) Badani dyrektorzy w ramach wykonywanych przez siebie obowiązków najczęściej, codziennie lub kilka razy w tygodniu, sięgają po informacje w odniesieniu do kwestii prawno-administracyjno-finansowych (łącznie 65% badanych), których znaczenie potwierdzają wnioski z badania jakościowego. W odniesieniu do procesów dydaktycznych codziennie lub kilka razy w tygodniu sięgają po tego typu informacje łącznie 34% badanych, zaś 27% raz na dwa – trzy tygodnie. W obszarze procesów wychowawczych największa grupa dyrektorów poszukuje zewnętrznych informacji na ten temat raz na dwa – trzy tygodnie (27%) lub średnio raz w miesiącu (21%). Połowa dyrektorów stosunkowo rzadko, bo tylko kilka razy w roku, sięgają po zewnętrzne dane dotyczące efektów pracy szkoły, takie jak: wyniki egzaminów zewnętrznych, ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej lub informacje na temat losów absolwentów szkoły. Wskazania respondentów są dość zróżnicowane w kontekście poszukiwania informacji dotyczących współpracy z instytucjami zewnętrznymi i środowiskiem lokalnym – najwięcej wskazań odnotowano wśród aktywnych w tym zakresie dyrektorów, którzy sięgają po tego typu informacje nawet kilka razy w tygodniu (18%) oraz wśród dyrektorów, którzy czynią to zaledwie kilka razy w roku (26%). Większość badanych dyrektorów poszukuje informacji na temat zarządzania personelem sporadycznie – kilka razy w roku (36%) lub raz na miesiąc (15%).

Można zatem stwierdzić, iż w obszarze zainteresowania dyrektorów na pierwszym miejscu znalazły się kwestie prawno-administracyjno-finansowe, przy czym nieco częściej po informacje z tego zakresu sięgają dyrektorzy z dużych miast niż dyrektorzy szkół z terenów wiejskich. Na drugim miejscu dyrektorzy sięgają po informacje dotyczące procesów dydaktycznych i wychowawczych, jednakże informacje zwrotne z zewnętrznych źródeł dotyczące efektów działalności dydaktycznej zarządzanej placówki i jej pracy nie są już przedmiotem intensywnych poszukiwań. Typ szkoły lub też fakt reprezentowania przez badanego dyrektora zespołu szkół pozostaje w tym wypadku bez widocznego wpływu na zróżnicowanie odpowiedzi respondentów dotyczących częstotliwości i obszarów, w których konieczne jest korzystanie z informacji pochodzących z zewnątrz.

Tabela 1. Częstotliwość sięgania przez dyrektorów po informacje zewnętrzne w określonych obszarach.

	Codziennie	Kilka razy w tygodniu	Raz na dwa – trzy tygodnie	Raz na miesiąc	Kilka razy w roku	Nie więcej niż raz w roku	W ogóle nie jest to potrzebne	Trudno powiedzieć
KWESTIE PRAWNO-ADMINISTRACYJNO-FINANSOWE (prawo oświatowe, infrastruktura i zaplecze szkoły, finansowanie)	25,6	39,8%	16,9%	6,1%	7,1%	0,2%	1,3%	3,2%
PROCESY DYDAKTYCZNE (metody nauczania, indywidualizacja kształcenia, podstawa programowa)	9,2	24,6%	27,2%	19,8%	14,5%	0,6%	0,6%	3,4%
PROCESY WYCHOWAWCZE (profilaktyka, kształtowanie postaw uczniów, aktywizacja uczniów)	8,1	18,8%	26,7%	21,3%	19,6%	0,8%	0,6%	4,0%
EFEKTY PRACY SZKOŁY (wyniki egzaminów zewnętrznych, ewaluacja wewnętrzna i zewnętrzna, losy absolwentów szkoły)	2,3	8,9%	10,2%	15,1%	54,0%	6,0%	1,1%	2,4%
WSPÓŁPRACA Z INSTYTUCJAMI ZEWNĘTRZNYMI I ŚRODOWISKIEM LOKALNYM	5,3	18,0%	23,2%	20,7%	25,7%	2,1%	1,8%	3,2%
ZARZĄDZANIE PERSONELEM (awans zawodowy, polityka kadrowa, prawo pracy)	6,9	11,2%	22,1%	15,3%	36,4%	3,2%	0,6%	4,3%

Jak często wykonywanie obowiązków wymaga od Pana/i sięgania po informacje zewnętrzne (informacje spoza Pana(i) szkoły) dotyczące...? N=500 ?

W ciągu minionego roku szkolnego (por. wykres 1) badani dyrektorzy wykorzystywali informacje pozyskane z zewnątrz przede wszystkim w działaniach związanych z procesem dydaktycznym (33%). W ramach tej kategorii wskazywano między innymi na działania zmierzające do podniesienia poziomu nauczania, wprowadzania dodatkowych zajęć dydaktycznych, indywidualnych programów nauczania, a także na wysiłki szkoły zmierzające do poprawy wyników egzaminów zewnętrznych i skutecznego wdrażania nowej podstawy programowej. Blisko co czwarty badany pod wpływem uzyskanych informacji podjął działania zmierzające do zmian organizacyjnych w szkole – dotyczyły one m.in. nowej organizacji planu lekcji, zmian w szkolnych procedurach, w statucie szkoły, co piąty podjął działania odnoszące się do ewaluacji wewnętrznej szkoły, zaś mniej więcej co dziesiąty działania związane z pomocą psychologiczno-pedagogiczną, doszkalaniami i doskonaleniami nauczycieli lub też z udziałem szkoły w projektach edukacyjnych i społecznych.

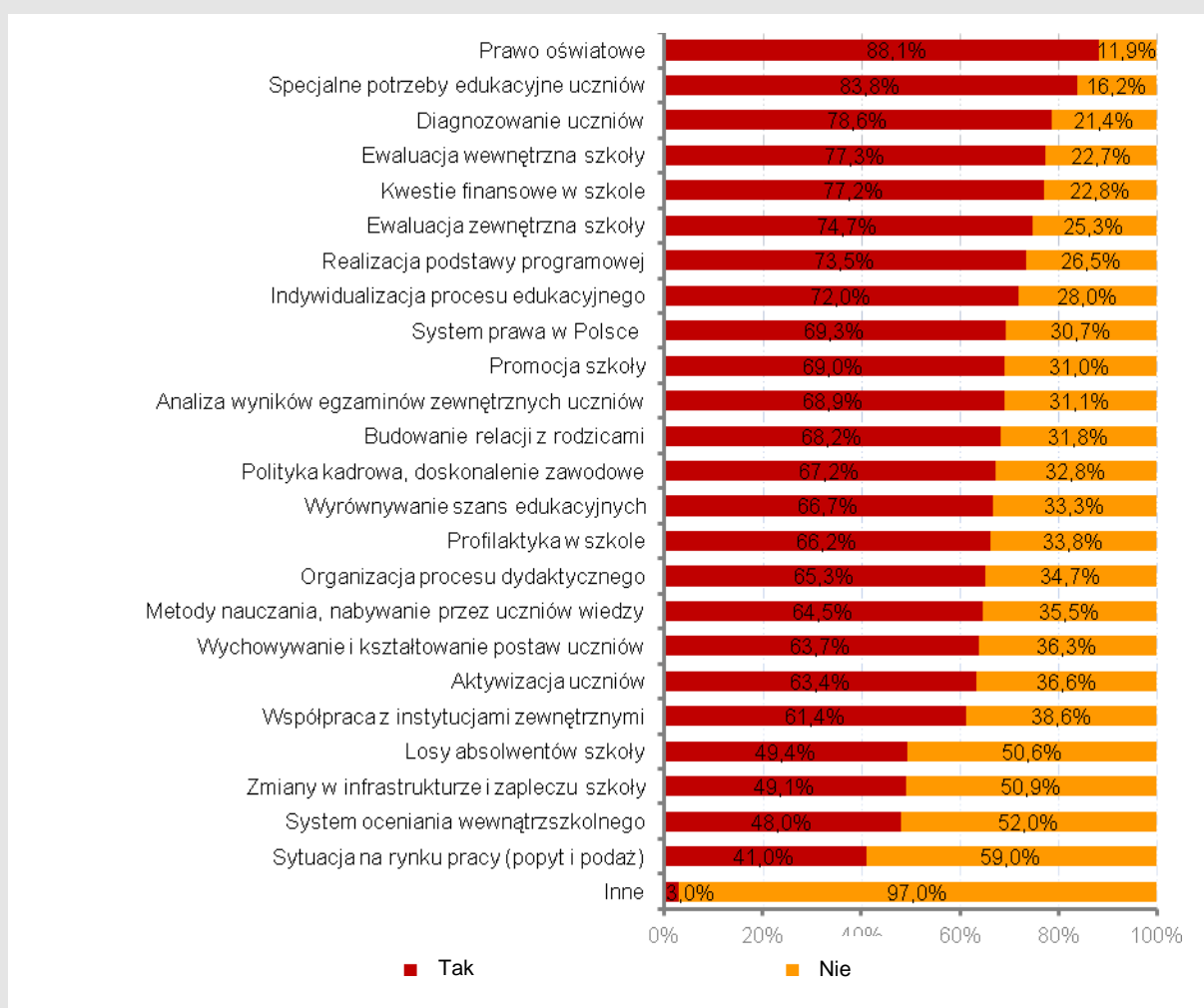
Wykres 1. Działania podjęte w ostatnim roku szkolnym pod wpływem uzyskanych informacji.

Jakie działania w ciągu ostatniego roku szkolnego 2010/2011 podjęli Państwo pod wpływem uzyskanych informacji? N=496.

Dyrektorzy zapytani zostali także o zapotrzebowanie na informacje odnoszące się do wyróżnionych na potrzeby badania 24 obszarów funkcjonowania szkoły (por. wykres 2). Zdecydowana większość dyrektorów wykazuje zainteresowanie pozyskaniem dodatkowych informacji i wiedzy z prawie wszystkich wymienionych obszarów. Szczególnie dotyczy to zagadnień, które uzyskały powyżej 70% wskazań: prawo oświatowe, specjalne potrzeby edukacyjne uczniów, diagnozowanie uczniów, ewaluacja wewnętrzna szkoły, kwestie finansowe w szkole, ewaluacja zewnętrzna, realizacja podstawy programowej, indywidualizacja procesu edukacyjnego. W wielu spośród tych wskazanych na pierwszych pozycjach obszarów zaszły w ostatnim czasie istotne zmiany, bądź też odnoszą się one do nowych regulacji. Wśród kategorii z najmniejszą liczbą wskazań (choć nadal przekraczających 40%) znalazły się m.in. zmiany w infrastrukturze i zapleczu szkoły, system oceniania wewnątrzszkolnego oraz sytuacja na rynku pracy i losy absolwentów szkoły. W przypadku tych dwóch pierwszych kategorii można przypuszczać, iż są to obszary, do których dyrektorzy z racji swoich funkcji i obowiązków mają szeroki dostęp i o których mają już dość szeroką wiedzę. Warto również podkreślić, że chociaż kategorie takie jak losy absolwentów szkoły czy sytuacja na rynku pracy otrzymały na poziomie wszystkich szkół stosunkowo niski odsetek wskazań w stosunku do pozostałych kategorii, to na potrzebę dodatkowych informacji w tych obszarach bardzo często wskazują dyrektorzy szkół ponadgimnazjalnych – zawodowych i technicznych, natomiast niewielkie zainteresowanie tą tematyką obserwuje się wśród dyrektorów szkół na niższych poziomach edukacji. W przypadku pozostałych obszarów typ szkoły nie różnicuje w sposób istotny odpowiedzi respondentów. Badani dyrektorzy różnią się natomiast ze względu na wielkość miejscowości, w której znajduje się placówka. Rozkład odpowiedzi wskazuje, iż wśród dyrektorów szkół z terenów wiejskich oraz mniejszych miejscowości istnieje ogólnie rzecz biorąc większe zapotrzebowanie na informacje w powyższych obszarach – różnica w odsetku wskazań pomiędzy wsią i miastem waha się tu od kilku do kilkudziesięciu procent, np. dla następujących kategorii: system oceniania wewnątrzszkolnego, wyrównywanie szans edukacyjnych, indywidualizacja procesu edukacyjnego, specjalne potrzeby edukacyjne uczniów, promocja szkoły. Są to obszary, w których dyrektorzy zarządzający placówkami z terenów wiejskich mogą potrzebować szczególnego i znacznie większego niż w przypadku szkół z dużych miast wsparcia informacyjnego.

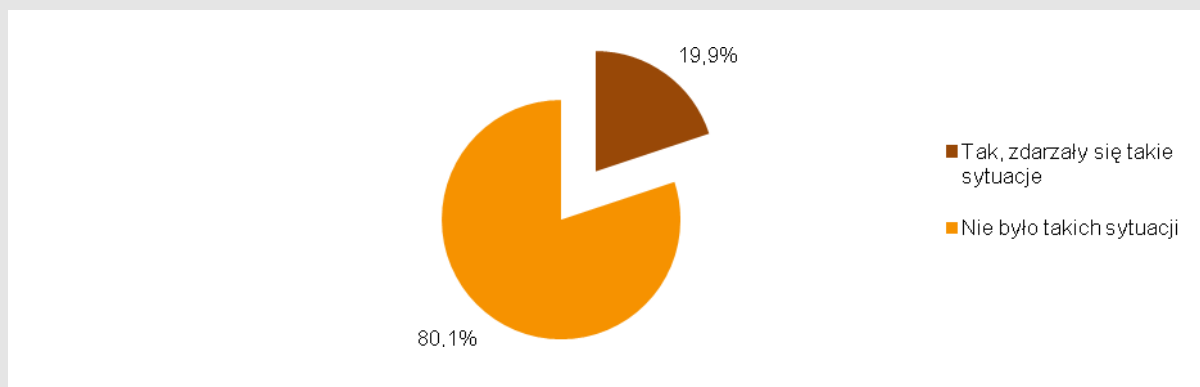
Wykres 2. Obszary, na temat których dyrektorzy szkół chcieliby mieć więcej informacji.

O których spośród wymienionych obszarów chciał(a)by Pan/i wiedzieć więcej jako dyrektor? N=480.

Warto jeszcze dodać, że pomimo deklarowanego dużego zapotrzebowania na dodatkowe informacje i źródła danych dyrektorzy zapytani o to, czy w praktyce w ostatnim lub poprzednim roku szkolnym mieli problem z podjęciem określonej decyzji ze względu na brak określonych informacji, danych bądź wyników badań w zdecydowanej większości (80%) odpowiedzieli, że nie byli w takiej sytuacji (por. wykres 3). Ci spośród respondentów, którzy byli przeciwnego zdania, najczęściej wskazywali na problemy z brakiem informacji na temat rozporządzeń ministerialnych i podstaw prawnych dotyczących funkcjonowania systemu oświaty i informacji o przepisach związanych z zasadami zatrudniania nauczycieli.

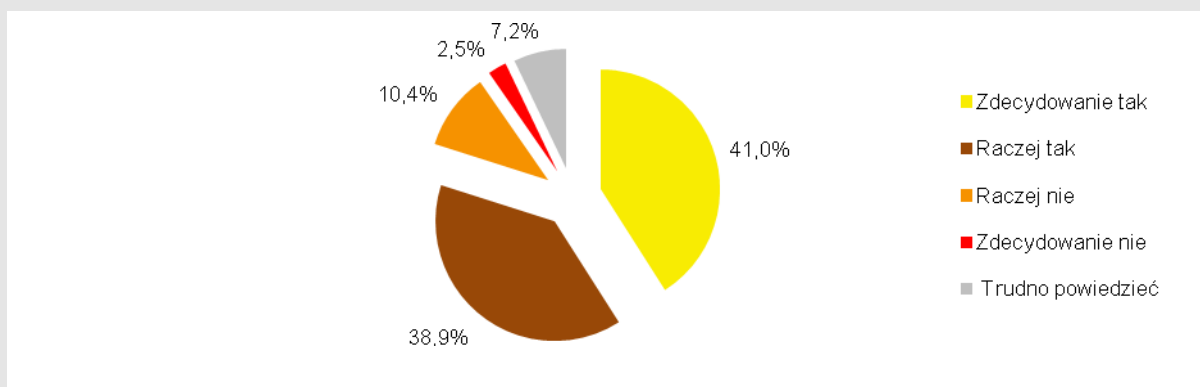
Wykres 3. Częstotliwość występowania problemów decyzyjnych ze względu na brak określonych informacji.

Czy w tym lub poprzednim roku szkolnym zdarzyły się w Pana/i pracy sytuacje, w których miał(a) Pan(i) kłopot z podjęciem decyzji ze względu na brak określonych informacji, danych lub wyników badań? N=500.

Inaczej wygląda sytuacja jeśli chodzi o przyszłe zapotrzebowanie na informacje (por. wykres 4). Większość (80%) dyrektorów szkół spodziewa się, że w najbliższej przyszłości pojawią się zadania, które będą wymagały nowych informacji, danych, wyników badań. Będą to najczęściej zadania związane z wdrażaniem reform oświatowych i zmianami w podstawach programowych (tak uważa 46% badanych), wdrożeniem pomocy psychologiczno-pedagogicznej (16%) – nieco mniejszą liczbę wskazań (12%) otrzymały zadania związane z kwestiami organizacyjnymi.

Wykres 4. Ocena przyszłego zapotrzebowania informacyjnego.

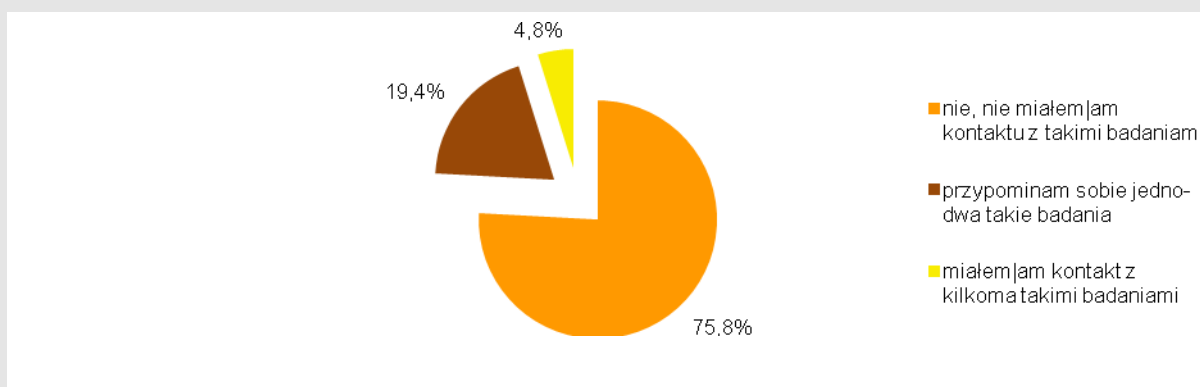

Czy Pana(i) zdaniem w najbliższej przyszłości staną przed Panem/Panią jako dyrektorem zadania, które będą wymagały nowych informacji, danych, wyników badań? N=500.

3.2. Ocena badań edukacyjnych

Zarówno wyniki badania jakościowego, jak i ilościowego pokazują, że dyrektorzy szkół, ogólnie rzecz ujmując, nie mają zbyt dużego kontaktu z badaniami edukacyjnymi i mają raczej niewielką wiedzę na ich temat. Tylko co czwarty respondent w badaniu ilościowym miał w tym lub poprzednim roku szkolnym kontakt z jednym – dwoma bądź też większą liczbą tego typu badań (por. wykres 5)

Wykres 5. Czy w tym lub poprzednim roku szkolnym miał(a) Pan(i) kontakt z nieznanymi wcześniej wynikami badań na temat edukacji?

Czy w tym lub poprzednim roku szkolnym miał(a) Pan(i) kontakt z nieznanymi wcześniej wynikami badań na temat edukacji – badaniami młodzieży, szkół, nauczycieli, uczniów realizowanymi przez instytucje zewnętrzne? N=500.

Wskazywane przez dyrektorów przykłady znanych badań i analiz o tematyce edukacyjnej, z którymi zetknęli się w ostatnim czasie, potwierdzają niewielką znajomość tych badań i niską częstotliwość samodzielnego sięgania do tego rodzaju źródeł informacji (dyrektorzy gimnazjów odwołują się do nich nieznacznie częściej od dyrektorów innych typów szkół). Dyrektorzy mają trudności z przypomnieniem sobie konkretnych nazw badań i instytucji je realizujących. W odniesieniu do badań, które znają, często nie mają szerszej wiedzy o ich tematyce, celu, sposobie organizacji, jak również późniejszych wynikach. Najczęściej przypominanym sobie przez dyrektorów badaniem edukacyjnym jest międzynarodowe badanie PISA (*Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów*), w następnej kolejności analizy i badania Centralnej i Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych w szczególności dotyczące Edukacyjnej Wartości Dodanej. Dyrektorzy wspominają również o badaniach realizowanych na mniejszą skalę przez instytucje z regionu lub organy nadzoru. Wśród badań wskazywanych przez dyrektorów dominowały te publikowane przez CKE lub OKE (23%) i instytuty badawcze (21%).

Tabela 2. Instytucje odpowiedzialne za znane respondentom badania.

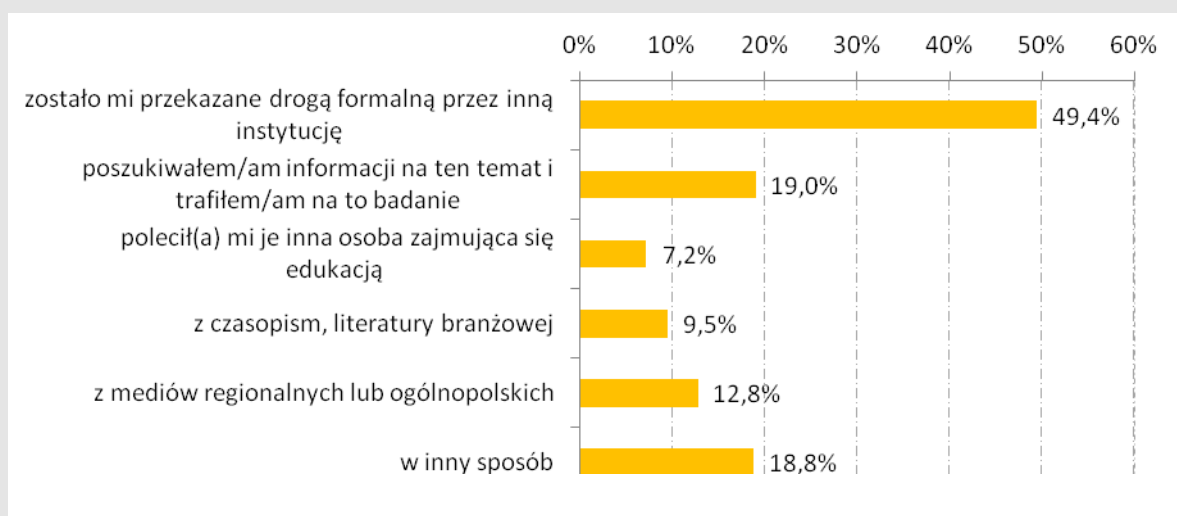
Instytucja odpowiedzialna za publikację badania	Odsetek badań
ośrodek akademicki (np. pracownicy uniwersytetu, studenci)	11,70%
instytut badawczy	21,30%
komercyjna agencja badawcza	2,50%
jednostka samorządu terytorialnego	5,40%
organizacja pozarządowa	11,90%
kuratorium oświaty	7,30%
wydawnictwo edukacyjne	3,20%
Ministerstwo Edukacji Narodowej	9,10%
CKE/OKE	22,70%
urząd pracy	1,30%
inna instytucja	12,80%
nie wiem	11,60%

Jakie instytucje były odpowiedzialne za publikacje tych badań?

Pytanie odnosiło się do każdego wskazanego przez respondenta nadania (N=201).

W dużej części przypadków informacja na temat badań i analiz dotyczących edukacji jest przekazywana dyrektorom drogą formalną przez inną instytucję (np. organ prowadzący), najrzadziej zaś dyrektorzy dowiadawali się o wskazanych badaniach poprzez polecenie od innej osoby zajmującej się edukacją (por. wykres 6). Można zatem wnioskować, iż dominują zewnętrzne i niejako odgórnie narzucone formy pozyskiwania informacji o badaniach i zapoznawania się z ich wynikami, nie zaś będące efektem własnych poszukiwań bądź też upowszechniania się takiej informacji w środowisku.

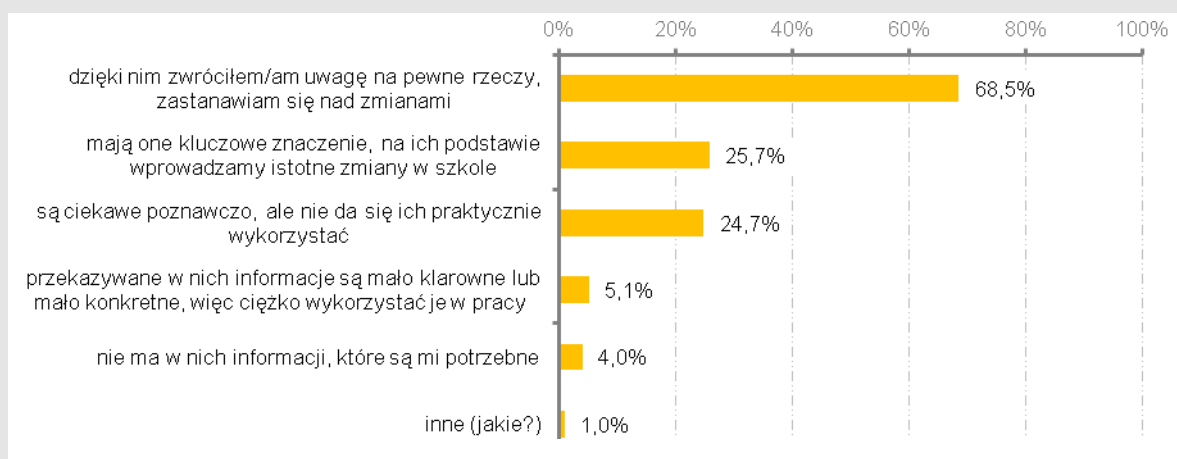
Wykres 6. Sposób uzyskania informacji na temat znanych respondentom badań.

W jaki sposób dowiedział(a) się Pan(i) o wspomnianych badaniach? Pytanie odnosiło się do każdego wskazanego przez respondenta badania N=201.

Zdecydowana większość respondentów, którzy mieli kontakt ze wspomnianymi badaniami, ocenia je jako przydatne i wiarygodne. Podobne są zresztą opinie wszystkich respondentów, bez względu na to, czy w tym lub poprzednim roku szkolnym mieli oni kontakt z nowymi badaniami, czy nie. Ponad 80% dyrektorów zdecydowanie lub raczej zgadza się ze stwierdzeniem, że wyniki badań edukacyjnych są przydatne w codziennej pracy dyrektora. Z kolei dyrektorzy poproszeni o wybór jednego ze stwierdzeń najlepiej odnoszących się do wykorzystania badań i analiz (por. wykres 7) najczęściej podkreślali, że dzięki nim zwrócili uwagę na pewne rzeczy i zastanawiają się nad zmianami (68%).

Wykres nr 7. Ocena przydatności analiz i badań edukacyjnych w codziennej pracy dyrektora.

A jak ogólnie ocenia Pan(i) przydatność analiz i badań edukacyjnych w swojej codziennej pracy? N=500.

Odpowiedzi i opinie dyrektorów szkół zebrane zarówno w trakcie badania jakościowego, jak i ilościowego na poziomie deklaracyjnym wskazują więc, iż znaczenie badań edukacyjnych jako źródła wiedzy przydatnego do zarządzania szkołą jest dość duże, a badania określane są jako ważne i przydatne. Stoi to jednak zauważalnie w opozycji do częstości wykorzystywania tego rodzaju źródeł przez dyrektorów w ciągu bieżącego i poprzedniego roku szkolnego, a także raczej niewielkiej znajomości konkretnych badań, ich tematyki czy też instytucji je realizujących. Dodatkowo badania jakościowe pokazały, że dyrektorom często brakuje wiedzy na temat wielu zagadnień związanych z metodologią badań czy też możliwościami, jakie badania ze sobą niosą, sposobami wykorzystania ich w praktyce, co może się przekładać także na trudności w ocenie ich przydatności i jakości.

Wywiady prowadzone z dyrektorami pozwoliły na określenie, czym powinny ich zdaniem charakteryzować się badania edukacyjne oraz jakie mają one zastrzeżenia względem takich badań. Przede wszystkim badania ogólnopolskie określane są jako zbyt ogólne – ciekawe poznawczo, dające szersze spojrzenie na określone zjawiska, ale – zdaniem dyrektorów – nie da się ich z reguły odnieść do sytuacji szkoły, funkcjonującej w określonych warunkach społecznych i przełożyć na konkretne działania. Pożądane przez dyrektorów badania zawierałyby więc pogłębioną kontekstową analizę wyników, pokazywały specyficzne uwarunkowania środowiskowe szkoły. Wskazano tu na szczególną przydatność badań, które umożliwiłyby opisanie każdego ucznia nie tylko pod kątem osiąganych wyników, ale także z uwzględnieniem czynników związanych z najbliższym otoczeniem szkoły (specyfika lokalnego środowiska, współpraca z rodzicami, problemy wychowawcze). Przydatne z punktu widzenia dyrektorów są badania koncentrujące się wokół problemów szkoły, jej najbliższego otoczenia, potrzeb uczniów, rodziców i nauczycieli. Stąd też pozytywnie oceniane są na przykład te prowadzone w ramach prac magisterskich czy doktorskich dotyczące poziomu lokalnego.

Szczególnie cenione przez dyrektorów szkół są także badania kompetencji i umiejętności uczniów, w szczególności jeśli wiążą się z uzyskaniem informacji na temat indywidualnych wyników uczniów i szkoły. Trzeba zaznaczyć, że tego typu badania – jak wskazywali dyrektorzy – realizowane np. przez OKE lub niektóre wydawnictwa edukacyjne w postaci testów, egzaminów próbnych, diagnoz kompetencji na określonych etapach nauczania czy badania umiejętności podstawowych, często nie są postrzegane przez kadre kierowniczą jako rzeczywiste badania. Ocenianie są one bardzo pozytywnie i istnieje na nie duże zapotrzebowanie ze względu na bardzo praktyczne możliwości zastosowania ich wyników i diagnoz – np. badania „na wejściu” pozwalają na lepszą organizację pracy szkoły, testy przygotowane na wzór egzaminu gimnazjalnego czy maturalnego pozwalają w szkole dobrze przetestować formułę danego egzaminu. Ważnym ich elementem jest dostęp do indywidualnych wyników uczniów, ceniona jest również możliwość porównania wyników własnej szkoły z innymi. Możliwość porównywania wyników różnych szkół jest jednocześnie źródłem wielu obaw ze strony dyrektorów, przed powstawaniem różnego rodzaju rankingów szkół, publicznym porównywaniem placówek i ewentualnych konsekwencji z tym związanych. Z tego względu cenione są badania realizowane przez instytucje spoza systemu oświaty, nie mające przełożenia na ocenę i działania chociażby organu prowadzącego czy organu nadzoru.

Trzeba także dodać, że istnieje grupa dyrektorów krytycznie i nieufnie podchodzących do badań edukacyjnych. Głównym wysuwany przez nich zastrzeżeniem jest to, że pomimo dużych nakładów czasu i pracy badania nie przynoszą odpowiednich efektów, a szkoły biorące w ich udział niewiele zyskują. Problematyczne dla dyrektorów są także sytuacje, gdy nie uzyskują wyników, żadnej informacji zwrotnej na temat prowadzonych w ich placówkach badań. Dyrektorom zależy na uzyskiwaniu raportów, wskazują także na potrzebę bezpośredniego omówienia ich wyników, np. na radzie pedagogicznej.

Dyrektorzy, którzy wzięli udział w badaniu jakościowym, zaproponowali szereg obszarów, w ramach których potrzebne byłyby im systematyczne, pogłębione badania, a także konkretne przykłady takich badań. W odniesieniu do procesów dydaktycznych są to m.in. pogłębione badania „na wejściu” (gotowość szkolna w przypadku pierwszoklasistów, specjalne potrzeby edukacyjne), badania kompetencji uczniów klas trzecich i badania klas dwurocznikowych (szkoły podstawowe), pomiary znajomości języków obcych (przede wszystkim diagnoza „na wejściu” do gimnazjum), badania i ocena pakietów i materiałów edukacyjnych, podręczników, badania skuteczności metod dydaktycznych. W zakresie procesów wychowawczych wskazywano na monitoringi związane z poziomem bezpieczeństwa w szkole, różnego rodzaju diagnozy uczniów pod kątem dysfunkcji, zaburzeń, specjalnych potrzeb losy uczniów drugorocznych. Dyrektorów interesują także wychodzące poza życie szkolne badania uczniów dotyczące ich zainteresowań, czy sposobów spędzania czasu. W przypadku kadry pedagogicznej szczególnie ważne dla respondentów są badania potrzeb szkoleniowych nauczycieli (jak również samej efektywności tych szkoleń), systematyczne monitoringi jakości pracy nauczyciela, wykorzystywanie czasu w pracy przez nauczycieli, jak również dobre praktyki z zakresu zarządzania szkołą. W odniesieniu do rynku pracy i ścieżek edukacyjnych pojawiło się także zainteresowanie analizami losów absolwentów szkoły, prognozami rozwoju rynku pracy i zapotrzebowania na zawody, jak również badaniami aspiracji edukacyjnych uczniów, preferowanych zawodów, kierunków kształcenia i predyspozycji zawodowych. Inne proponowane badania odnoszą się do oczekiwań rodziców wobec szkoły, oczekiwań samorządu i roli, jaką samorząd chciałby pełnić w prowadzeniu szkół, a także możliwości realizacji podstawy programowej.

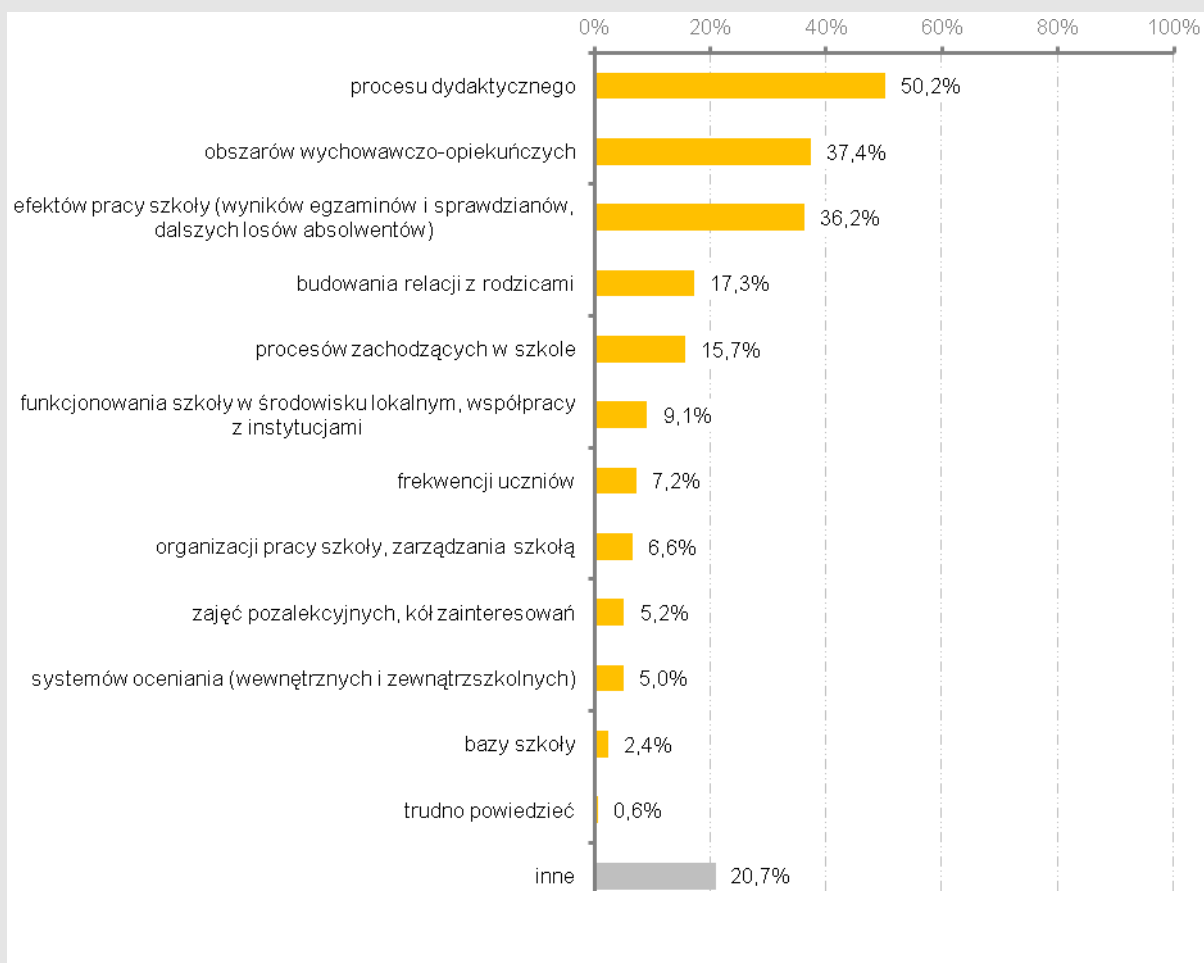
Badania edukacyjne i ewaluacja w ramach nadzoru pedagogicznego. Oprócz ogólnego stosunku do badań edukacyjnych, przedmiotem zainteresowania były także badania prowadzone bezpośrednio w szkołach, które reprezentowali dyrektorzy – zarówno przez instytucje zewnętrzne, jak i samych pracowników szkoły. W około połowie szkół nie prowadzono żadnych badań realizowanych przez instytucje zewnętrzne. Blisko 17% badanych wskazało, że w ich szkole realizowana była ewaluacja zewnętrzna, tylko w 7% szkół prowadzono badania, które finansowała szkoła bądź też rodzice uczniów, zaś w przypadku 31% szkół prowadzono inne badanie realizowane nieodpłatnie przez instytucję zewnętrzną (najczęściej – w 59% przypadków – związane z efektami pracy szkoły, koncentrujące się wokół umiejętności i kompetencji uczniów). Zdecydowana większość szkół prowadziła różnego rodzaju badania we własnym zakresie, głównie wskazywano w tym kontekście na ewaluację zewnętrzną.

Niektórzy dyrektorzy (przede wszystkim szkół ponadgimnazjalnych) są dość sceptycznie nastawieni do badań realizowanych przez instytucje zewnętrzne w ich szkołach. Zwracają uwagę, że zewnętrzne badania jakości pracy szkół nie spełniły swojego zadania, jakim było wspomaganie poprawy jakości edukacji. Badań jest dużo, jednak zdaniem dyrektorów nie przynoszą spodziewanych efektów. Widoczny jest tu problem, który wiąże się ze wspomnianym faktem, że dyrektorom często brakuje wiedzy na temat wielu zagadnień związanych z badaniami czy też możliwościami, jakie badania ze sobą niosą. Ponadto dyrektorzy nie akceptują w pełni badań edukacyjnych, których celu i wyników do końca nie rozumieją lub też który wydają im się zbyt ogólny i oderwany od rzeczywistości, w której funkcjonują. Wydaje się także, że dyrektorzy często obawiają się oceny swojej pracy – ujawniania pewnych mankamentów i niedociągnięć w funkcjonowaniu szkół, a także wyciągania wniosków (i ewentualnie dalszych tego konsekwencji) na temat całości pracy szkoły na podstawie badań odnoszących się jedynie do jakiegoś aspektu jej funkcjonowania. Oczekują przede wszystkim badań/publikacji, które będą w stanie pokazać szeroki kontekst pracy oraz wieloaspektowość funkcjonowania szkół – z całą złożonością (i specyficznymi problemami) funkcjonowania systemu edukacji, finansowania szkolnictwa, procesów dydaktycznych i wychowawczych. W badaniach realizowanych przez instytucje zewnętrzne część dyrektorów ceni także możliwość uzyskania obiektywnej informacji zwrotnej.

Wielu dyrektorów ma bardziej pozytywne opinie o badaniach prowadzonych przez szkołę we własnym zakresie – kluczowa jest możliwość oceny sytuacji bezpośrednio przez dyrektora, uwzględnienie specyficznego kontekstu środowiskowego placówki, możliwość podjęcia zagadnień, które są szczególnie ważne dla konkretnej szkoły, przez co większa jest także użyteczność wyników pochodzących z takich badań. Realizacja badań przez pracowników szkoły jest też o tyle korzystna, że nie wiąże się z tak dużymi obawami przed negatywną oceną pracy szkoły. Jednocześnie dyrektorzy przyznają, że problemem w realizowaniu własnych badań edukacyjnych jest brak merytorycznego przygotowania nauczycieli do ich prowadzenia – dotyczy to zarówno projektowania metodologii, przygotowania narzędzi badawczych, jak i analizy, wnioskowania i implementacji wyników.

W kontekście badań prowadzonych zarówno przez szkoły we własnym zakresie, jak i przez instytucje zewnętrzne oczywiście najczęściej chodzi o badania realizowane zgodnie z wymogami rozporządzenia o nadzorze pedagogicznym – ewaluacji wewnętrznej i zewnętrznej. Opinie dyrektorów (zarówno w trakcie badania jakościowego, jak i ilościowego) wskazują na liczne obawy związane przede wszystkim z realizacją ewaluacji zewnętrznej szkół, chociaż należy podkreślić, iż liczba jej przeciwników jest mniejsza wśród osób, które brały w niej udział. Wśród odsetek badanych dyrektorów, których szkoły były poddane ewaluacji zewnętrznej jest niewielki, warto jednak zaznaczyć, że zdecydowana większość z nich ocenia ich wyniki jako zdecydowanie bądź raczej przydatne. Odsetek ten jest jeszcze wyższy w przypadku oceny ewaluacji wewnętrznej, którą prawie wszyscy badani określili jako przydatną. Zdaniem dyrektorów, ewaluacja wewnętrzna jest narzędziem dość dobrze sprawdzającym się w praktyce. Przede wszystkim traktowana jest przez dyrektorów jako narzędzie naprawcze w obszarach, w których obserwowane są pewne problemy (dotyczy to szczególnie obszaru dydaktyki, w ramach którego wdrażane są najczęściej wnioski i rekomendacje z ewaluacji wewnętrznej). Sama ewaluacja wewnętrzna, zgodnie z deklaracjami dyrektorów (por. wykres 8) także najczęściej dotyczy procesu dydaktycznego (50%), kwestii wychowawczo-opiekuńczych (37%), efektów pracy szkoły (analiza wyników egzaminów, sprawdzianów, dalszych losów absolwentów).

Wykres nr 8. Jakich obszarów funkcjonowania szkoły dotyczyła ewaluacja wewnętrzna?

*Czego dotyczyła ta ewaluacja wewnętrzna? Jakich obszarów funkcjonowania szkół?
Pytanie wielokrotnego wyboru N=433.*

5. Podsumowanie

Wyniki badania pokazują, że największe zapotrzebowanie na informacje mają dyrektorzy w obszarze administracyjno-prawnym, obejmującym szereg bardzo szczegółowych kwestii odnoszących się do regulacji i rozwiązań z zakresu prawa oświatowego, prawa pracy, spraw kadrowych związanych m.in. z zapisami Karty nauczyciela, finansów, regulacji odnoszących się do zapewniania odpowiedniej infrastruktury i bezpieczeństwa w szkole, czy procedur kontrolnych, nadzoru pedagogicznego.

Zapotrzebowanie na nowe, zewnętrzne informacje związane z procesami dydaktycznymi i wychowawczymi wśród badanych dyrektorów szkół jest niższe, co nie oznacza, że w tych obszarach dyrektorom także nie są potrzebne dodatkowe informacje. W zakresie dydaktyki dyrektorom najbardziej potrzebne są praktyczne rozwiązania i dobre praktyki dotyczące organizacji pracy zgodnie z podstawą programową, narzędzia dydaktyczne. Ponadto wielu respondentów wskazuje na zapotrzebowanie na informacje dotyczące indywidualizacji procesów edukacyjnych czy też specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów. Z zakresu procesów wychowawczych istotne są informacje na temat nowych problemów wychowawczych, a także skutecznych form radzenia sobie z nimi, form wspierania uczniów z trudnych środowisk, a także praktycznych rozwiązań z zakresu realizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej.

Dyrektorzy szkół zawodowych i techników wskazują z kolei, że brakuje im użytecznych danych na temat sytuacji na rynku pracy (popyt i podaż) czy też informacji na temat losów absolwentów ich szkół. Dane te są konieczne do odpowiedniego dopasowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy.

Poza deficytami informacyjnymi w niektórych obszarach podkreślany jest także nadmiar informacji i swego rodzaju chaos informacyjny – dyrektorzy mają do czynienia z wieloma źródłami informacji, często niskiej jakości. Pożądane byłoby więc ich zdaniem powstanie ogólnodostępnego centrum informacyjnego dla dyrektorów szkół, które ułatwiłoby dostęp do stale aktualizowanych, rzetelnych informacji np. o zmieniających się przepisach.

Zdaniem części dyrektorów większe powinno być także wsparcie informacyjno-doradcze ze strony organu nadzoru i organu prowadzącego. Badanym brakuje między innymi większej pomocy metodycznej, stałej współpracy z przedstawicielem kuratorium. Dyrektorzy jednocześnie szczególnie podkreślają znaczenie spotkań w gronie dyrektorów czy wspólnych wizyt w innych szkołach. Obecnie za mało jest ich zdaniem takich form, które pozwalałyby na wymianę informacji, doświadczeń i dobrych praktyk.

Odpowiedzi i zebrane opinie dyrektorów szkół na poziomie deklaracyjnym wskazują, iż znaczenie badań edukacyjnych jako źródła wiedzy przydatnego do zarządzania szkołą jest dość duże, same badania określane są jako ważne i przydatne przez większość badanych. Jednakże przykłady znanych badań i analiz o tematyce edukacyjnej wskazywane przez dyrektorów pokazują niewielką znajomość tych badań i niską częstotliwość samodzielnego sięgania do tego typu źródeł informacji. Często brakuje tu wiedzy na temat zagadnień związanych z metodologią takich badań czy też możliwościami wykorzystania ich w praktyce.

Dyrektorzy cenią przede wszystkim badania, które uwzględniają środowiskowe uwarunkowania szkoły, a także koncentrują się wokół specyficznych problemów szkoły i jej otoczenia. Ponadto za bardzo przydatne uznawane są badania kompetencji i umiejętności uczniów, w szczególności jeśli dostarcza-

ją one informacji na temat indywidualnych wyników uczniów i szkoły. Dyrektorzy cenią także możliwość porównania wyników swoich uczniów z uczniami innych szkół, pod warunkiem, że tego typu dane nie będą prowadziły do tworzenia różnego rodzaju rankingów szkół.

Ewaluacja zewnętrzna wiąże się z licznymi obawami ze strony dyrektorów, chociaż częściej przeciwnikami ewaluacji są osoby, które nie brały jeszcze w niej udziału. Co prawda wśród badanych niewielki jest odsetek dyrektorów, których szkoły były poddane ewaluacji zewnętrznej to warto zaznaczyć, że zdecydowana większość z nich ocenia ich wyniki jako zdecydowanie bądź raczej przydatne. Z kolei ewaluację wewnętrzną prawie wszyscy badani określili jako bardzo przydatną.